

Пильгун Н.В., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

РОЛЬ ТА ЦІННІСТЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І ЗАКОНУ В РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Верховенство права і закону є основоположним принципом побудови правової держави. Саме закон відіграє визначальну роль в правовій системі держави, в діяльності всіх суб'єктів права та насамперед державних органів і посадових осіб. Цей правовий принцип означає, що закон має вищу юридичну силу стосовно всіх інших нормативно-правових актів. Ця специфічна властивість закону стосовно держави України виявляється у ряді характеристик. По-перше, закони видаються єдиним органом законодавчої влади – Верховною Радою України. По-друге, закон не може бути змінений чи скасований будь-яким іншим державним органом, окрім Верховної Ради України. По-третє, усі інші нормативно-правові акти, а також ненормативні юридичні акти мають відповідати законові як першоджерелу і не можуть йому суперечити.

Верховенство права і закону є істотною передумовою керованості суспільних справ, гарантією режиму законності як однієї з основних ознак правової держави. З цим принципом також пов'язані загальні підходи до реалізації прав громадян та критеріїв їх реального забезпечення [1, с. 5]. В основі будь-якої правової держави лежить ряд найбільш загальних ідей і принципів, незалежно від специфіки тієї чи іншої країни. До них можна віднести перш за все: економічна свобода, безумовне визнання і захист природних прав і свобод людини та громадянина, легітимність і демократичний характер влади, рівність усіх перед законом і правосуддям, надійна юридична захищеність особистості, політичний і ідеологічний плюралізм, наявність легальної опозиції, свобода слова і друку, незалежність засобів масової інформації, партнерство і національна злагода, ефективна соціальна політика, що забезпечує гідний рівень життя людей. Верховенство права і закону проектується через визнання природних прав людини, свободи особи, реалізації ідей правової держави, наявності політичного плюралізму та широке поширення правової культури в суспільстві.

У сучасному світі принцип верховенства права та закону є пріоритетом розвитку не лише західної цивілізації, свої наміри у його ствердженні декларують Росія, Китай і ціла низка інших держав, які розвиваються у демократичному напрямку. Адже це – об'єктивний процес, зумовлений пріоритетом міжнародного права, система якого побудована на фундаментальних принципах верховенства права, демократії та гарантіях забезпечення прав людини.

Уперше верховенство права, як принцип справедливості, виник в античній Греції та Римі. Для афінян він був синонімом демократії. Рівність всіх громадян перед законом вважалася найвищим досягненням полісної демократичної системи, оскільки однакові правові стандарти мають застосовуватися на основі принципу справедливості. Через період середньовіччя і забуття принцип верховенства права отримав свій подальший розвиток в епоху Відродження. «Дотримання законів, які людина сама собі встановлює, є найвищою свободою. Народ, що їх встановлює, має бути єдиним їх джерелом», – продовжив славні традиції в епоху лібералізму Жан Жак Руссо [2, с.1176].

Сьогодні принцип верховенства права із локального трансформовано принципу перейшов в універсальний, що реалізується завдяки відповідним механізмам та юридичним інструментам на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Однак, його уніфікація також надає можливість для внесення правових новацій, адаптованих до відповідних сучасних умов [3, с.48]. Найбільш ефективно реалізується принцип верховенства права та закону, закріплений у документах Ради Європи та Європейського Со-

юзу, саме як принцип справедливості. Таким чином, він став основоположним фактором для розвитку ринкової економіки, соціальної держави та демократичного, правового, громадянського суспільства.

Україна є членом світового співтовариства, членом Ради Європи, тому, виходячи із своїх міжнародно-правових зобов'язань, формує національну правову систему з огляду на принцип верховенства права, який визнається ст. 8 Конституції. Відтак, він є наріжним, визначальним як у законотворчій, так і у правозастосовчій практиці, пріоритетним у внутрішньодержавному праві і в усіх сферах правовідносин. Також принцип верховенства права визначає співвідношення взаємодії права, держави, державних органів і інститутів, усіх осіб. Ідеологія держави, спираючись на цей принцип, будується на загальнолюдських цінностях, народовладді, загальній повазі до основних прав і свобод людини, без будь-якої дискримінації

Статус соціальної, правової держави детермінує високий рівень соціальної захищеності всіх громадян без будь-якої дискримінації. Рівень розвиненості суспільства, його гуманності, ставлення до загальнолюдських цінностей визначається його відношенням до найменш захищених членів суспільства. Правова та соціальна захищеність і гарантії також позначені принципом справедливості, особливо в умовах ринкової економіки. Особливе значення у ствердженні і реалізації принципу верховенства права має співвідношення права та політики, їх чітке розмежування є основою правової держави [4, с.7].

Виходячи із вище наведеного, можна стверджувати про те, що високий статус економічного та соціального розвитку суспільства неможливий без практичної реалізації принципу верховенства права та закону як універсального регулятора всіх правовідносин. Таким чином, принцип верховенства права, як принцип справедливості, є невід'ємною складовою прогресивного розвитку правової держави, прояву демократії в суспільстві та реального забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Література

1. Оніщенко Н. М. Принцип верховенства права та верховенства закону: взаємовиключення чи взаємозумовленість? / Н. М. Оніщенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – № 3. – 2010. – С. 3–7.
2. Головатий С. Верховенство права: Монографія: У трьох книгах. / С. Головатий. – К. : Фенікс, 2006. – Кн. 2: Від доктрини – до принципу. – С. 1169–1221.
3. Головатий С. Антологія лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права / Упор.: С. Головатий, М. Козюбра, О. Сироїд; Відп. ред. С. Головатий; Наук. ред. С. Головатий, О. Сироїд, О. Волкова, А. Черевко; Вст.сл. С. Головатий. – К. : «Книги для бізнесу», 2008. – 992 с.

4. Козюбра М. І. Принцип верховенства права у конституційному правосудді / М. І. Козюбра // Закон і бізнес. – 2000. – № 17. – С. 10.